

Letten nu op de in 1874 verworpen toevoeging, had de Engelse volkenrechtsdeskundige prof. Oppenheim in zijn handboek van het volkenrecht (waarvan na zijn dood de vijfde druk door een andere hoogleraar te Cambridge, prof. Lauterpacht, uitgegeven werd) een onderscheid gemaakt tussen militaire 'operaties' (*operations*) en militaire 'toebereidselen' (*preparations*); het inschakelen van de burgerbevolking bij *military operations* werd door hem verboden genoemd (dat was de volkenrechtelijk vastgestelde regel), maar, zo stond in 'Oppenheim-Lauterpacht' (in de jaren '30 het meest bekende en geraadpleegde handboek terzake) in een voetnoot te lezen: pogingen om dat verbod uit te strekken tot diensten die een verplichting inhielden om deel te nemen aan '*military preparations and the like*' hadden tot dusver gefaald.¹

'Militaire toebereidselen en dat soort zaken' vormde geen erg zorgvuldige formulering, maar dat stimuleerde de Duitsers alleen maar om er zich bij herhaling op te beroepen; daarbij beweerden zij dan dat uit de constatering in 'Oppenheim-Lauterpacht': inschakeling van de burgerbevolking bij militaire toebereidselen is tot dusver niet verboden, voortvloeide: die inschakeling is *dus* geoorloofd. Dat Oppenheim en Lauterpacht beiden Joden waren, deerde hun niet; elk argument was goed om Nederlandse volkenrechtsdeskundigen over hun bezwaren heen te helpen. Dat dit van Duitse kant een louter politiek spel was, spreekt vanzelf: het volkenrecht interesseerde hun niet in het minst.

Ook in de 'Aanwijzingen' was artikel 52 genoemd: de inwoners van een bezet gebied mochten niet 'rechtstreeks deelnemen aan de krijgsv verrichtingen tegen hun eigen land.' Wat hield dat nu in? 'Het kan soms moeilijk zijn te beoordelen', zo werd nader verklaard,

'wat al of niet als rechtstreekse deelneming aan de krijgsv verrichtingen moet worden beschouwd. Daaronder moet zeker worden gerekend, en is dus ongeoorloofd, o.a. het werken in munitiefabrieken, in werkplaatsen voor de vervaardiging van militaire kleding en uitrusting e.d.; het graven van loopgraven, het aanleggen van versterkingen van welke aard ook . . .; het vervoer van troepen of van munitie en in het algemeen van zuiver militair materieel. Daarentegen moeten als geoorloofd worden beschouwd het herstellen van wegen, bruggen, gebouwen, transporten van niet-specifiek militaire aard en dergelijke werkzaamheden welke geacht kunnen worden in het belang van het maatschappelijk leven van de bevolking te zijn, ook al zou de vijand daarvan mede profiteren voor zijn oorlogvoering. Wanneer echter in bijzondere gevallen dergelijke werkzaamheden worden geëist met nagenoeg uitsluitend militaire bedoelingen

¹ L. Oppenheim: *International law*, dl. II: *Disputes, war and neutrality*, vijfde druk, uitgegeven door H. Lauterpacht (1935), p. 352, voetnoot 3.